

Opbouwwerk Brussel

63

Nieuws uit RisoBrussel

Juli 1998, jaargang 14, Driemaandelijks Informatieblad,
V.u.: Daniël Alliët, Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel

Editoriaal

Nu het beleid de kloof met de burger ondermeer hoopt te dichten door bij prioriteit kansarme en achtergestelde buurten te revitaliseren, is het concept van buurtgericht werken algemeen aanvaard. Dat er in de realiteit ook mee gewerkt wordt bewijzen de vele bestaande initiatieven. Zo inventariseerde Viboso de „buurtwerkachtige” praktijken in Vlaanderen en Brussel en kwam tot een indrukwekkende verzameling. Verrassend was daarbij de vaststelling dat het hier gaat om een niet-gereguleerde sector die een budget vertegenwoordigt van ver boven de 100 miljoen. Deze „sector” van het buurtwerk en aanverwante basisvoorzieningen heeft met de komst van het Vlaams fonds voor de integratie van kansarmen (VFIK) en later het Sociaal Impulsfonds een nieuwe adem gevonden. Het buurtwerk werd immers in 1982 geofferd op het altaar van het projectmatig opbouwwerk. We staan vandaag de dag voor de paradoxale situatie dat de Vlaamse Overheid het bij uitstek op projecten drijvende opbouwwerk op een continue, gereguleerde basis subsidieert, terwijl ze anderzijds buurtwerkachtige, bij uitstek op continue werking drijvende initiatieven (via het SIF) op een tijdelijke, projectmatige basis betoelaagt.

In Brussel wordt deze situatie treffend geïllustreerd door initiatieven als Wijkpartenariaat Schaarbeek, Buurtwinkel Bijstandswijk, Buurtwerk Bonnevie, Wijkhuis Chambéry, Buurtwerk Noordwijk en emancipatiecentrum Camelia. Deze initiatieven moeten zich „behelpen” met projectsubsidies en hebben voor hun ontmoetings- en animatieactiviteiten geen bestaanszekerheid op langere termijn. Ook RisoBrussel vraagt al lang dat daar verandering in zou komen. Vorig jaar was er enig optimisme. Binnen het kabinet van Welzijn en Gezin circuleerde een conceptnota en er was zelfs een voorstel om 75 miljoen in te schrijven op een nieuwe begrotingslijn voor buurtwerk. De Vlaamse Regering verwees dit voorstel onverbiddelijk terug naar af, te weten naar het SIF. In Brussel wacht de V.G.C., waar het een reglementering betreft, begrijpelijkerwijs op een initiatief uit Vlaanderen. Ondertussen wordt verder geboerd met het karige SIF-budget waaruit enkele van hogergenoemde initiatieven soelaas putten. In dit tijdschrift berichten we regelmatig over hun activiteiten. Ook hebben we in het juninummer van vorig jaar (*Opbouwwerk Brussel* nr. 60) onze verwachtingen naar de Vlaamse Gemeenschap en de V.G.C. gepubliceerd. In voorliggend nummer brengen we een aantal artikels samen met achtergrondinformatie over deze kwestie. Geschiedenis, beleid, terminologie en belang van buurtwerk staan centraal. (ast)

Vijf jaar Nederlandstalige socio-professionele inschakelingsacties: het rapport

Op 2 juli 1998 organiseerde het OOTB zijn *jaarlijkse ontmoetingsdag* met de partners, de beleidsmensen en het ruimere werkveld. Hierop werden de resultaten onder de loupe genomen van *5 jaar Nederlandstalige SPI-acties* (SPI = Socio-Professionele Inschakelingsbeleid) die vzw's en centra voor deeltijds onderwijs (cdo's) in het kader van het Brusselse tewerkstellingsbeleid uitvoeren. Het OOTB heeft hiervoor de evaluatierapporten ingekeken die de uitvoerende partners bij het afsluiten van elk kalenderjaar opstellen voor de BGDA (Brusselse Gewestelijke Dienst voor Arbeidsbemiddeling). Deze bevatten zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens. Het OOTB beschikt echter niet over de individuele gegevens per deelnemer, wat het onmogelijk maakt bepaalde verbanden na te gaan. Voor de vzw's zijn er gegevens beschikbaar vanaf 1993, die van de cdo's dateren pas vanaf 1995.

Resultaten in 1997

In 1997 waren er in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest *14 Nederlandstalige uitvoerende partners* (vzw's, cdo's en cdv's). Zij hebben in het kader van *28 conventies* met de BGDA *1.245 inschakelingsplaatsen* gerealiseerd. Rekening houdend met ongeveer 10% overlapping van werkzoekenden die in de loop van het jaar aan opeenvolgende acties deelnemen (bv. van vooropleiding naar opleiding gaan), namen er in 1997 ongeveer 1.120 individuele werkzoekenden deel aan de SPI-acties van de Nederlandstalige uitvoerende partners. Dit behelst zo'n 10% van het totaal aantal inschakelingsplaatsen te Brussel (50% wordt uitgevoerd door Franstalige partners, 40% door de tweetalige OCMW's - cijfers 1996).

De acties kaderen in *4 verschillende programma's*:

- *Programma's I en II*: beroepskwalificerende opleidingen met het oog op een inschakeling in de private of publieke sector, goed voor 11% van de inschakelingsplaatsen in 1997.

Deze acties bereiken een opvallend groot aandeel van werkzoekenden uit de leeftijdsgroep 25-44 jaar, personen uit de Europese Unie, uit-

keringsgerechtigde werklozen, personen met studieniveau hoger secundair en hoger onderwijs, middellange duur werkloosheid (11-24 maanden, bij het begin van de actie).

- *Programma's III*: vooropleidingen, goed voor 66% van de inschakelingsplaatsen in 1997.

Deze acties bereiken een opvallend groot aandeel van alternering leren-werken, bij de cdo's en cdv's: leerlingen (<18 jaar en inkomen uit kinderbijslag). De Atelierwerking bereikt deelnemers van niet EU-nationaliteit, mensen op mutualiteit, oudere en langdurige werklozen.

- *Programma's IV*: begeleiding van specifieke doelgroepen, goed voor 23% van de inschakelingsplaatsen in 1997.

Deze acties bereiken een opvallend groot aandeel van: werkzoekenden uit de leeftijdsgroep vanaf 45 jaar, kandidaten politiek vluchteling, cliënten van het Begeleidingsplan, gehandi-

capten, OCMW-steuntrekkers, cliënten met een „ander” inkomen of met „andere” studies en lange duur werkloosheid (vanaf 24 maanden).

Afhankelijk van het gevolgde Programma zien we specifieke kenmerken bij de deelnemers. De acties van de programma's IV bereiken het meest de werkzoekenden met een complexe problematiek. Globaal genomen vullen de programma's elkaar goed aan en is er een vlotte doorstroming van deelnemers van de programma's III naar de programma's I en II. Het profiel van de deelnemers sluit ook aan bij de doelstellingen, het aanbod (inhoud en werkmethode) en het imago van de uitvoerende partners.

Als resultaat na de opleiding zien we dat „werk” hebben het hoogst scoort (in afnemende volgorde) in de programma's I en II, gevolgd door de programma's III en IV. Twee derden van de deelnemers heeft na de opleiding werk (20%), zoekt werk (30%) of stroomt door naar een vervolgopleiding (15%). De acties van de cdo's en de cdv's combineren in principe vorming en tewerkstelling. „Arbeidscontract” en „ander werk” scoren er

bijgevolg hoog in de resultaten, vooral bij de cdo's. De acties van de vzw's kunnen reeds tijdens de actie leiden tot tewerkstelling, maar meestal is de tewerkstelling het resultaat van en na de actie.

Evolutie over 1993-1997:

Tussen 1993 en '97 beweegt zowel de verdeling van de inschakelingsplaatsen als het bereikte publiek.

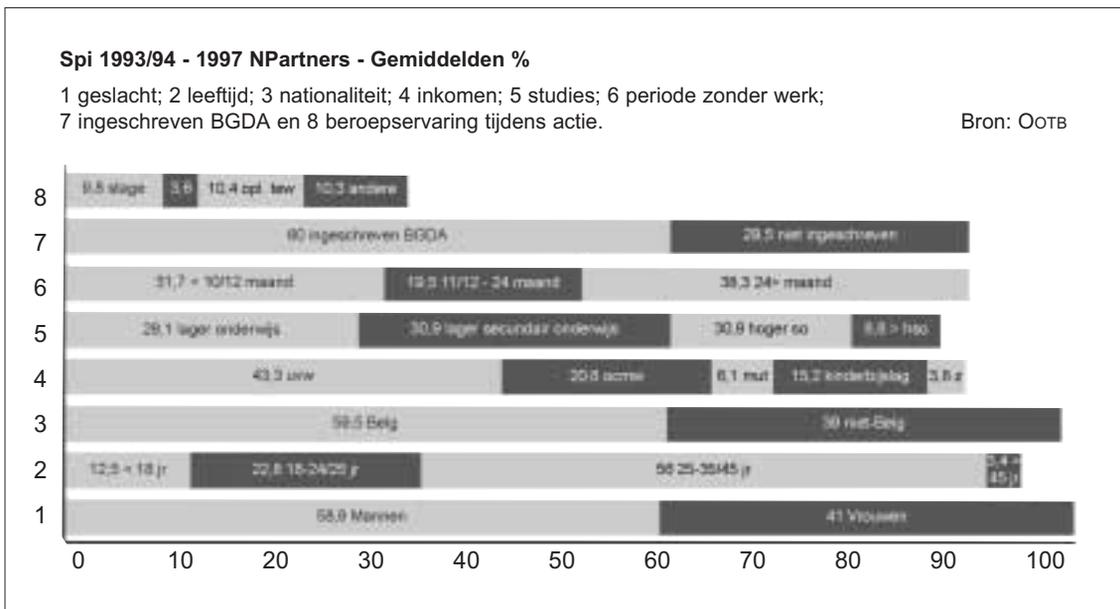
Het *aantal inschakelingsplaatsen* is in de periode 1993-1997 steeds toegenomen: van 877 in 1993 tot 1.245 in 1997. In 1997 sloot de BGDA nog 10 nieuwe conventies af met Nederlandstalige uitvoerende partners of breidde bestaande conventies uit. Eenzelfde inhaalbeweging deed zich ook voor aan Franstalige zijde. Het aandeel inschakelingsplaatsen via acties in de programma's I en II is toegenomen, het aandeel via acties in het programma IV is afgenomen.

Er is een relatieve toename bij de deelnemers van vrouwen, kandidaat politiek vluchtelingen, deelnemers met OCMW-steun of op mutualiteit, deelnemers met studieniveau hso.

SPI 1997 NPartners	Programma's 1 en 2				Programma 3				P 4	Totaal	%	Zone	
	1.1	1.4	1.5	2.3	3.1	3.2	3.3	3.X	4.X				
Aantal inschakelingsplaatsen	1.1	1.4	1.5	2.3	3.1	3.2	3.3	3.X	4.X				
Atelier Groot Eiland								132		132	10,6%	C	
CBE Brusselleer					50					50	4,0%	NO	
CGG Brussel-Oost									28	28	2,2%	ZO	
CGG Primavera								11		11	0,9%	NW	
De Pianofabriek		18								18	1,4%	Z	
De Werklijn									44	44	3,5%	C	
Djophuis	26			13	18	41				31	129	10,4%	W
Foyer CNM						92	45			137	11,0%	NW	
Foyer iNTec			80							80	6,4%	NW	
Foyer Vormingscentra					128					128	10,3%	NW	
Hobo								26	161	187	15,0%	C	
Jeugd en Stad						81				81	6,5%	NW	
Vokans						10				10	0,8%	C	
Vorming & Cultuur									14	14	1,1%	C	
CDBO Schaarb.-Evere				115						115	9,2%	NO	
CDO Brussel					81					81	6,5%	C	
Totaal	26	18	80	13	342	274	45	158	289	1245			
Percentage	2,1%	1,4%	6,4%	1,0%	27,5%	22,0%	3,6%	12,7%	23,2%	100%			

Djophuis werd in 1998 Nivo Brussel; de conventie met Vorming & Cultuur werd beëindigd in 1997; met Eva en met Vokans werden in 1997 nieuwe conventies afgesloten, Eva had nog geen werking in 1997.

Bron: OotB

Nemen (in relatief aandeel) af: jongeren tussen 18-24 jaar, deelnemers met werkloosheidsuitkering, met studieniveau lo en Iso, deelnemers die ten minste 2 jaar werkloos zijn.

De „gemiddelde” deelnemer aan de Nederlandstalige SPI-acties is een man, tussen de 25 en de 35 jaar oud, met Belgische nationaliteit, met werkloosheidsvergoeding of OCMW-steuntrekker, met een studieniveau lager of lager secundair onderwijs (oplopend naar hoger secundair), méér dan 2 jaar of minder dan 1 jaar zonder werk bij het begin van de actie. De deelnemers zijn in hoge mate als werkzoekende ingeschreven bij de BGDA.

De kwaliteit van de acties.

Vaststellingen van de uitvoerende partners

1. De SPI-acties zijn een vangnet voor doelgroepwerkzoekenden.

De SPI-programma's en acties sluiten goed aan op de inschakelingsbehoeften van doelgroepwerkzoekenden: breed en divers aanbod, gepersonaliseerde begeleiding, haalbare instapvoorwaarden, ondersteunende taalhelp, positieve aanpak, verhogen van breed inzetbare competenties en dergelijke. Er stelt zich soms een probleem met betrekking tot lange wachttijden tussen vooropleiding en opleiding. En er is een gebrek aan SPI-acties voor oudere werkzoekenden.

2. De ernst en de complexiteit van de inschakelingsproblematiek nemen toe.

De partners bereiken werkzoekenden met een ernstige en complexe inschakelingsproblematiek en zij halen er resultaten mee. Dat vraagt een veelzijdige aanpak, met vormings- en bijscholings-elementen, overleg tussen begeleiders, administratieve ondersteuning en dergelijke. Dit is een arbeidsintensief proces. De ernst van de psychosociale problematiek van sommige werkzoekenden vraagt een gepaste begeleiding. Er is nood aan taalactiveringsprogramma's, zowel in functie van interne communicatie, als van doorstroming naar vervolgopleiding, als naar tewerkstellingsmogelijkheden. Intensieve trajectbemiddeling en begeleiding op de werkvloer kan werkgevers overtuigen risicowerkzoekenden op te nemen.

3. Inschrijving als werkzoekende bij de BGDA.

De partners doen inspanningen om werkzoekenden te laten inschrijven bij de BGDA. Voor sommige groepen is dat echter niet vanzelfsprekend: jongeren met deeltijdse leerplicht, werkzoekenden op mutualiteit, thuislozen, vluchtelingen. De inschrijving moet echter ook door de BGDA (of door een partner) kunnen geactiveerd worden in bemiddelings- en begeleidingsinterventies.

4. De specifieke doelgroepen.

Jongeren met een „mislukt” onderwijsverleden moeten onder andere via projectwerk opnieuw geïntegreerd worden.

Met personen met een mentale handicap moet geduldig en herhaald gewerkt worden aan een leer- en inschakelingsproject. De terugval van eenvoudige jobs in het bedrijfsleven verwijst hen te vaak naar de sociale tewerkstelling.

Van OCMW-cliënten, thuislozen, vluchtelingen wordt soms geprofiteerd (in het zwartcircuit); zij komen vaak niet in aanmerking voor tewerkstellingsmaatregelen.

Alleenstaanden met gezinsverantwoordelijkheid moeten leren, werken en hun gezinsorganisatie (leren) combineren; zij moeten er ook de mogelijkheden toe hebben. Niet (kunnen) ingaan op een oninteressant werkaanbod wordt vlug geïnterpreteerd als werkonwilligheid.

5. Het aanbod moet nog uitgebreid worden.

Het SPI-aanbod van de Nederlandstalige partners is vrij divers, zonder overlappingsen. Voor bepaalde doelgroepen (vrouwen en oudere werkzoekenden) en beroepssectoren (diensten) is het aanbod nog zwak uitgebouwd.

6. Het belang én de beperkingen van (traject)begeleiding.

De concrete samenwerking (toeleiding, traject-overleg, (her)oriëntering) met de BGDA SPBD wordt door de partners gewaardeerd. Zij stellen echter vast dat de begeleidingscapaciteit van de SPBD afneemt. Zij vragen de BGDA hiertegen wat te doen.

7. De instapfase: onthaal, recruitering, intake, oriëntering, trajectbepaling, verwijzing.

Werkzoekenden komen in de SPI-acties meestal via de recruitersacties van de partners. De recruitersresultaten via de BGDA nemen af. Onthaal, intake en persoonlijk trajectplan maken deel uit van de instapfase. Een aantal SPI-acties fungeren voor sommige werkzoekenden als aanloop naar een andere actie: de atelierwerkingen van Groot Eiland, het Meerkansenproject van Jeugd en Stad, de initiatie-modules van Foyer iNTec en PréFix van HOBO. De nood aan een Onthaal- en Oriëntatiecentrum, in samenwerking met de BGDA SPBD wordt herhaald.

8. De uitstapfase: naar vervolgopleiding of werk. Het recht op (gepaste) arbeid.

De partners gebruiken meestal de maatzorgmethode, schakelen zich in een netwerk en stellen de trajectwerking centraal.

Opleidingsacties werken hun stagemogelijkheden verder uit. Deelnemers maken aldus kennis met de reële eisen van het bedrijfsleven.

Bij sommige partners kan een ex-deelnemer die nog geen werk heeft terecht tot maximum 6 maanden na de actie. Langere opvolging is praktisch onmogelijk.

OCMW's maken nog te weinig gebruik van tewerkstellingsmogelijkheden via art.60 en zij verwijzen ook nauwelijks cliënten naar SPI-acties van derden. Binnenkort starten enkele partners een werkervaringsproject op, met bijkomende doorstromingskansen voor werkzoekenden.

Debat met andere actoren van het SPI-beleid.

Het OOTB legde tijdens een ontmoetingsdag de resultaten van 5 jaar SPI-acties voor aan Jean-Paul Gailly, hoofdinspecteur-directeur van de BGDA en aan Marc Rents, coördinator van de Mission Locale te Schaarbeek.

Dhr Gailly werd gevraagd namens de BGDA te reageren op de trends, knelpunten en leemtes die de uitvoerende partners van het SPI-beleid ervaren. Marc Rents kon vanuit zijn zicht op de Franstalige acties en partners een vergelijking maken met de resultaten van het OOTB-rapport.

Het verslag van deze ontmoetingsdag verschijnt in het volgende nummer.

André De Bisschop

Het Ootb (Overleg Opleidings- en Tewerkstellingsprojecten Brussel) coördineert de acties van de Nederlandstalige uitvoerende partners binnen het Brusselse Socio-Professionele Inschakelingsbeleid. De organisatie is tevens overlegplatform van de Nederlandstalige Brusselse opleidings-, werkervarings- en tewerkstellingsprojecten en hun acties voor doelgroepwerkzoekenden.

Ootb vzw, Anspachlaan 187, 1000 Brussel.
Coördinator: André De Bisschop
Secretariaat: Luc De Witte
Tel.: 511 99 72 - Fax: 511 98 27
E-mail: ootb@skynet.be

Het parcours van ratten en muizen

Sinds mei 1997 zijn RisoBrussel (Opbouwwerkgebied Noordwijk) en Buurtwerk Noordwijk werkzaam rond het project „parcours van ratten en muizen”. Dit project heeft als centrale doelstelling positief in te werken op de relaties tussen diegenen die in de Noordwijk een belangrijk stuk van hun leven doorbrengen als ambtenaren, bedienden...en tussen diegenen die in de Noordwijk wonen. Een korte stand van zake.

Projecten

Het parcours van ratten en muizen is een project bestaande uit twee deelprojecten: „Wonen en werken in de Noordwijk” en „De grote en kleine historie van de Kassei”.

Het deelproject „Wonen en werken in de Noordwijk” overkoepelt een reeks activiteiten die van april 1998 tot juni 1999 in de Noordwijk georganiseerd worden. Op het menu staat onder meer het Parcours van ratten en muizen, naast de verzamelnaam voor het gehele project tevens de benaming van één specifieke activiteit waarbij buurtbewoners en bedienden langs een bewegwijzerd parcours de Noordwijk kunnen verkennen. Bij de aanvang van deze activiteit deelden buurtbewoners in het Noordstation een speciale editie van de „Nord-Gazet” uit aan de pendelaars en forenzen. Begin juni '98 mocht deze actie op heel wat mediabelangstelling rekenen (radio, televisie, dagbladen). Daarnaast worden de volgende maanden onder meer een Poëzieavond, een feest n.a.v. de opening van de hernieuwde Antwerpsesteenweg, een openhuizen/kantorendag, een Ramadanfeest en een muzikaal slotfeest gepland. Pronkstuk van het

project wordt wellicht de tentoonstelling „Van Kassei tot Noordwijk” die maart '99 zal plaatsvinden in de tentoonstellingsruimte van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Financiële middelen om dit project te realiseren werden gesprokkeld bij Brigitte Grouwels, Vlaams minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijkekansenbeleid en bij privé-sponsors.

Het tweede deelproject, „De grote en kleine historie van de Kassei”, betreft een project dat ingediend werd bij Brussel 2000. Bedoeling is een boek te realiseren over de geschiedenis van de Noordwijk, en dan vooral over de Antwerpsesteenweg (volkse benaming „De Kassei”), die destijds de slagader vormde waarlangs de wijk zich ontwikkelde. Zo wil men komen tot de „reconstructie” van de Antwerpsesteenweg: het in kaart brengen van de verschillende handelszaken die zich destijds op de steenweg bevonden, de invloedrijke personen die er woonden.

Dit document omvat de „grote” historiek van de wijk (de evolutie van agrarisch gebied tot Brusselse voorstad, de bloeiperiode in het begin van deze eeuw, de afbraak in de jaren '60 en '70 ...), maar daarnaast ook de „kleine” historiek van de wijk: oudere buurtbewoners, vroegere en huidige bewoners van de wijk getuigen over de periode waarin de Noordwijk nog een levendige volkswijk was en vergelijken deze met de actuele situatie. Binnen dit project wordt speciale aandacht besteed aan de geschiedenis van de migratie en de verhalen van de migranten die zich sinds de jaren '60 in de wijk vestigden. Hun verhalen worden vergeleken met de verhalen van Belgische buurtbewoners. Uit de contacten van het buurt- en opbouwwerk met deze migrantenpopulatie blijkt immers hoezeer hun verhalen aansluiten bij deze van de Belgische buurtbewoners. Een kans dus om in te spelen op de communicatie tussen verschillende culturen... Het boek zal – indien de projectaanvraag positief beoordeeld wordt – worden samengesteld door een vijftal buurtbewoners die begeleid worden door een gediplomeerd historicus.

Oorsprong van het parcours

In mei 1997, naar aanleiding van een ontmoeting tussen het Bewonerscomité Harmonie en het studiebureau Iris-Consulting, dat in het kader van de wijkcontracten een studie gemaakt had van de Harmoniebuurt, zag het parcours van ratten en muizen het daglicht. Uit deze studie bleek immers dat de Harmoniebuurt voor heel wat ambtenaren en bedienden een doorgangszone is, waarlangs zij naar het werk hollen of waarlangs zij zich na het werk terug richting Noordstation haasten...als ratten en muizen de kortste weg zoekend. Menig ambtenaar of bediende heeft echter ook al ontdekt dat er in de straten rond de kantoorzone aantrekkelijke zaken te beleven zijn: een terrasje bij zonnig weer, een Italiaanse pizza, een Griekse mezza of een Turkse kebab. Kortom de eerste uitwisseling heeft plaats gehad. Iris-Consulting had daarvoor de term synergie meegebracht. Voor het bewoners-comité was het begrip ratten en muizen veel sprekender.

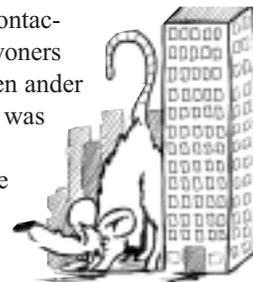
De synergie of uitwisseling tussen woon- en kantoorzone, het (her-)leven van de Noordwijk verder uitbouwen door de relatie te leggen tussen diegenen die er wonen en diegenen die er werken, wekte het enthousiasme van menig bewoner. Tussen mei en december '97 werden de ideeën

hieromtrent verder uitgewerkt. Aanvankelijk waren de bewoners alleen maar overtuigd dat zij wat te bieden hadden, dat zij hun wijk konden verkopen. Geleidelijk aan kreeg dat „verkopen” van de wijk meer en meer concreet vorm. De eerder beschreven activiteiten werden stilaan uitgewerkt.

Eind januari '98 werd een werkgroep opgericht die zich intensief met het parcours van ratten en muizen zou bezighouden. De „parcoursgroep” was geboren. Bij aanvang bestond de parcoursgroep uit drie leden van het Bewonerscomité Harmonie, één opbouwwerker en één stagiair-opbouwwerker. De deelnemers aan de eerste vergaderingen merkten al gauw op dat het broodnodig was om de parcoursgroep uit te breiden.

En zo geschiedde: tussen februari en maart '98 werden verwoede pogingen ondernomen om meer mensen op een actieve wijze bij het project te betrekken. Het bewonerscomité van de Oude Noordwijk werd gecontacteerd, individuele buurtbewoners werden aangesproken... Een ander belangrijk wervingsmiddel was de organisatie van twee videovoortellingen over de geschiedenis van de wijk.

Momenteel, juni '98, is de parcoursgroep aangegroeid tot een groep met een twaalfstal leden. Stuk voor stuk mensen die hun bijdrage willen leveren om hun wijk „in de kijker” te zetten. Intussen werd ook een financiële commissie, bestaande uit drie buurtbewoners en een opbouwwerker, opgericht die de vrijgekomen geldelijke middelen zal beheren.

Relevantie van het parcours

De Noordwijk is een achtergestelde buurt. Daartegenover staat dat verschillende buurtbewoners opzoekingswerk verrichten over de geschiedenis van de wijk, artikels schrijven in de „Nord-Gazet”, bezig zijn met kunstbeoefening, video's en exposities realiseren over de wijk, gedichten schrijven... Te simplistische interpretaties van het begrip „kansarme buurt” zien dit potentieel van de buurt over het hoofd. Dit project wil het creatieve en constructieve werk dat in de wijk verricht wordt in de kijker zetten. Het publiek dat men hiermee wenst te bereiken zijn ambtenaren en bedienden, maar ook – en vooral – de wijkbewoners zelf.

Wat betreft de manier van werken, valt vooral de grote autonomie van de buurtbewoners op: het zijn zij die inhoudelijk bepalen welke richting het project dient uit te gaan en het zijn tevens zij die de financiële middelen beheren. Een zekere vorm van „zelfbestuur” als het ware.

Daarnaast valt bij dit initiatief ook een nieuwe stijl van bewonerswerking te noteren. Een bewonerscomité is heel dikwijls synoniem voor mensen die problemen vaststellen en deze problemen willen veranderd zien. In het proces van verandering zijn zij meestal vragende partij en klagen zij steen en been, en hebben zij in het beste geval eigen voorstellen over hoe het beter kan. Met dit project wil men eventjes uit deze rol stappen en de wijk op een andere manier in de aandacht brengen. Het spreekt voor zich dat de bewonerscomités hun rol als „aankaarter” van problemen die zich in de wijk voordoen, zullen blijven vervullen.

Tenslotte is het parcours van ratten en muizen één van de weinige projecten in de wijk waar mensen uit de verschillende bewonersraden en -comités uit de Noordwijk intensief met mekaar samenwerken. Een gunstig teken aan de wand voor toekomstige initiatieven?

David Van Vooren & Johan De Clus

Het buurtwerk vroeger en nu.

Een algemeen overzicht

De buurtwerkgedachte was en is de bakermat van vele buurtinitiatieven en nieuwe basisvoorzieningen. Als „sector” heeft het buurtwerk een woelige maturiteitsperiode gekend, waarbij haar groei en ontwikkeling van binnenuit gestuurd werd. De overheid kwam schoorvoetend over de brug met betoelaging en is pas vrij laat met een regelgeving voor de dag gekomen. Daarbij dient gezegd dat er met het decreet op het maatschappelijk opbouwwerk uit 1991 maar bepaalde delen van de buurthuiswerkingen als werkingsvormen erkend zijn en dat de globale of integrale aanpak uit het oog werd verloren.

Hieronder schetsen we kort de evolutie van dat buurtwerk, van de pioniersjaren tot de recente overlevingsjaren. De evolutie van het buurtwerk valt samen met de periode waarin de Belgische eenheidsstaat omgevormd werd tot een federale staat. De kleinste schaal waarmee men van overheidsweg traditioneel werkt is de gemeente. Deze is in de praktijk te groot en te discriminerend gebleken. Wat door het buurt- en opbouwwerk al decennia wordt bepleit: de buurt of de wijk als een noodzakelijke schakel in het beleid, wordt door de overheid nu pas erkend.

1950-1975: de pioniersjaren

In de jaren vijftig kwamen de buurthuizen overwaaien uit Nederland. In verpauperde buurten van Antwerpen, Gent, Brugge, Mechelen, Leuven en Aalst richtten een aantal christelijk geïnspireerde wijkbewoners buurthuizen op.

Deze private initiatieven hadden geen ondersteuning van overheidsweg. Het caritatieve karakter werd bepaald door het christelijk engagement van de stichters van deze buurthuizen. Dit engagement was er ten opzichte van de armen en achtergestelden van volksbuurten en verpauperde wijken in de steden.

Deze buurthuizen waren actief in individueel werk (sociale dienstverlening); groepsactiviteiten voor verschillende categorieën (jongeren, ouderen, migranten, vrouwen, analfabeten, ...); het solidariseren (buurtfeesten) en laagdrempelige activiteiten.

In 1967 werd de *Federatie voor Biezondere Volksontwikkeling door buurtwerk* opgericht als koepelorganisatie van de toenmalige buurtwerken. Nog in de jaren zestig werd bij het ministerie van de Vlaamse Cultuur aangeklopt voor financiële ondersteuning. Tegen het einde van dit decennium werd subsidiëring gekoppeld aan een reglementering die in de jaren daarop opengetrokken werd naar streekopbouwwerk en categoriaal opbouwwerk (migranten, woonwagenbewoners). We zien inderdaad hoe zich gaandeweg een methodische verfijning aftekent. Naast de werkvorm buurtwerk wordt ook de opbouwwerkmethodiek meer en meer gehanteerd. In 1971 worden 2 commissies opgericht, een eerste inzake bijzondere volksontwikkeling door buurtwerk, een tweede inzake methodisch opbouwwerk.

1975-1981: een zich profilerende werksoort

Gaandeweg, en onder druk van maatschappelijke evoluties was het caritatieve karakter van de buurtwerking verschoven naar een integrale buurtwerking. Buurtwerk- en opbouwmethodes versmolten tot een integrale aanpak. De KU-Leuven conceptualiseerde via haar actieonderzoek Kremab (creativiteit en emancipatie in de buurt) in het buurtwerk 't Lampeke te Leuven deze integrale aanpak. Er werden 5 pijlers onderscheiden: individuele dienstverlening, groepsvorming, animatie, educatie en opbouwwerk.

Er was in 1979 de publicatie van de Buurtatlas van Fred Provoost. Dit rapport, opgemaakt in opdracht van de Federatie Buurtwerk, omschreef de kansarme buurten in Brussel en Vlaanderen en werd door de overheid als waardevol werk-instrument ervaren en gebruikt.

Naast de verbeterde subsidiëring voor het buurtwerk komen er vanaf 1975 meer en meer aanzetten naar een werkelijk beleid inzake samenlevingsopbouw. In 1975 wordt de Hoge Raad voor de Samenlevingsopbouw geïnstalleerd. Deze raad vervangt de commissie Buurtwerk en de commissie Opbouwwerk. Beide koepels *Federatie Buurtwerk* en de *Bond van Buurtopbouwwerk* zijn erin vertegenwoordigd. 1977 is het jaar van de (2de) beleidsnota van Cultuurminister De Backer: *Naar een overheidsbeleid voor de samenlevingsopbouw in Vlaanderen*. In deze beleidsnota worden drie types van samenlevingsopbouw gedefinieerd. Het buurtwerk, het gemeentelijk- en het streekopbouwwerk zijn *territoriaal* opbouwwerk. Het werken met gastarbeiders, woonwagenbewoners, homofielen, bejaarden, ex-gedetineerden, enz. is *categoriaal* opbouwwerk. Het derde type is *functioneel* opbouwwerk en daar vinden we welzijn-, onderwijs- en huisvestingproblematieken terug. In de beleidsnota worden zowel voor het buurtwerk als voor het opbouwwerk doelstellingen en methodieken bepaald.

In 1979 worden criteria uitgewerkt voor de erkenning en subsidiëring van het buurtwerk. Er worden 3 fasen onderscheiden:

- een voorbereidende fase van 1 jaar als aanloop om de starterkenning aan te vragen en te verkrijgen;

- een starterkenning. In deze fase wordt reëel het buurtwerk opgestart;
- een volwaardige fase waarbij het buurtwerk een volwaardige erkenning bekommt.

In 1980 mocht men zowaar een ontwerpdecreet op het buurtwerk verwelkomen. Dit ontwerp struikelde echter samen met de toenmalige regering. Nog in hetzelfde jaar versmolten beide voornoemde koepels tot de *Federatie van Buurtwerken*. Deze nieuwe structuur ontwikkelde antennes in Brussel (Brusselse Buurtwerken), Antwerpen en Gent. De eerste studiedienst voor de sector, CEMOSO (Centrum voor methodiek-ontwikkeling in Samenlevingsopbouw), werd in 1981 opgericht. Door zijn beperkte personeelsbezetting was het gehandicapt in zijn slagkracht. Bovendien was dit centrum geen lang leven beschoren. Weldra zou de sector door mekaar worden geschud.

1982-1984: de herstructurering en de voorrang voor het projectmatig opbouwwerk

Door de voortschrijdende regionalisering van de Belgische staat kregen de gewesten en gemeenschappen meer bevoegdheden en financies. Het ministerie van de Vlaamse Cultuur veranderde eerst in het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en later besliste de Vlaamse Raad om de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest tot een eenheid om te vormen. Deze ingrijpende wijzigingen gingen gepaard met de rationalisering en herstructurering van de diensten, de subsidieringen en de reglementeringen.

De economische crisis noodzaakte de Vlaamse Overheid om spaarzamer om te springen met de gemeenschapsgelden. In deze context kreeg de herstructurering van de sector buurt- en opbouwwerk haar vorm. Budgetten en werksoorten konden niet onverminderd blijven doorgroeien. De Vlaamse Overheid wou een actiever rol opnemen en ordenend en regulerend op te treden.

Nadat Karel Poma was aangetreden als minister van cultuur presenteerde hij het werkveld prompt een beleidsnota (april 1982) omtrent de samenlevingsopbouw waarin hij stelde dat de sector te gefragmenteerd was qua werksoorten en slecht gespreid over Vlaanderen. Daarnaast vermeldde hij dat door de verschillende methoden er te weinig onderlinge samenwerking en te weinig voeling met de welzijns- en socio-culturele sector was. Daarom spitste Poma zijn beleid toe op duidelijke prioriteiten.

- a) Een duidelijke structuur: alle vroegere overlegorganen worden vervangen door één Vlaams ondersteuningsinstituut (Viboso), daarnaast komen er Regionale instituten van waaruit opbouwwerkers tijdelijk uitgezonden worden naar probleemgebieden.
- b) Een éénvormig personeelstatuut en efficiënt personeelsbeleid: de professionele krachten worden overgeplaatst van de basisinstellingen naar de regionale instituten (pooling).
- c) *Eén* methode: Qua werkmethode wordt enkel het opbouwwerk betoelaagd met als bijkomende voorwaarde dat men op projectmatige wijze de problemen dient aan te pakken. Met andere woorden, er gaat geen geld meer naar instellingen

en naar permanente ondersteuning van bepaalde doelgroepen of gebieden. Er is minder aandacht voor de vertrouwensrelatie met de doelgroepen, maar meer inzet voor probleemoplossend werken.

Overleg met de sector buurt- en opbouwwerk leidde tot een eindtekst waarmee eind 1982 de herstructurering wordt opgestart. Na 2 jaar experimenteren zou dan een decreet worden opgesteld waarin deze nieuwe reglementering van de sector Samenlevingsopbouw zou vastgelegd worden. Het is echter wachten tot 1991, dan pas wordt het decreet op het maatschappelijk opbouwwerk door de Vlaamse Raad goedgekeurd.

Uiteindelijk opereren er naast Viboso (Vlaams Instituut voor de begeleiding en ondersteuning van de Samenlevingsopbouw), op provinciaal niveau vijf en op stedelijk niveau 2 Riso's (Regionale Instituut voor de Samenlevingsopbouw). Deze instellingen realiseren tijdelijke en haalbare opbouwwerkprojecten waarbinnen de opbouwwerkmethode wordt toegepast. Naast de bovenvermelde instellingen zijn er nog autonome instellingen die opbouwwerkprojecten realiseren maar dan wel in nauwe relatie met het lokale Riso.

Daarmee echter verschoof het accent van de lokale buurt- of streekinstelling naar het projectmatig werken van de Riso's.

1982-1997: overlevingsstrategie van het buurtwerk

Concreet kwamen de buurtwerken slecht uit de hervorming. Een beperkt deel van hun werking kon nog via administratieve omslactigheden (meerjarenplannen, afgebakende programmaties, jaarlijkse budgetten en afrekeningen) betoelaagd worden. De resterende opdrachten van de integrale aanpak moesten via andere kanalen gefinancierd worden (gemeentelijke of provinciale gelden of via VFIK, en ten slotte het Sociaal Impulsfonds). Genoemde fondsen werken op jaarbasis, wat de zekerheid naar de toekomst hypothekeert.

Via vrijwilligers, gewetensbezwaarden, Btk'ers en Dac'ers bleven buurtwerken actief, hun financiële mogelijkheden waren rechtstreeks afhankelijk van sponsoring- en fondsenwerving zoals in de beginjaren.

Buurthuizen werden op sommige plaatsen opgenomen als basisschakel in het netwerk van de armoedebestrijding maar uit deze situatie vloeiden moeilijkheden en conflicten omdat deze werkvormen hun eigen methoden, dynamiek en instrumentarium hebben.

Het opbouwwerk laat het buurtwerk echter niet los. In 1994 heeft Viboso in haar beleidsnota een pleidooi gehouden voor een eigen decreet voor het buurtwerk. De motivatie hiervoor is: „kansarme buurten vereisen een langdurige en continue basiswerking met de aandacht op het uitbouwen van een breed activiteitenaanbod, het activeren van bewonersnetwerken en de vrijwilligerswerking en het ontwikkelen van een draaischijffunctie”. Dit alles kan enkel tot stand komen met een gewaarborgde continuïteit.

Begin 1997 heeft de administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn de conceptnota: „Buurtwerk en geïntegreerde werking in wijken” ter tafel gelegd en besproken met Viboso en de Riso's. Deze nota vertrekt van de historische band van het buurtwerk met het opbouwwerk zoals die ontstaan is binnen het socio-cultureel werk in Vlaanderen. Het buurtwerk wordt in deze nota gezien als permanente basis in de kansarme buurten en wijken. Daarnaast zou het een coördinerende rol krijgen in de samenwerking van jeugdwelzijnswerk, lokale integratiecentra, maatschappelijk opbouwwerk, om een geïntegreerde wijkwerking mogelijk te maken. Maar het management, overleg en coördinatie van dit geheel dekt niet de volledige lading van het buurtwerk.

Daarom bepleit Viboso meer middelen en waarborgen om de buurtwerk-idee effectieve kansen te geven in een nieuw decreet of een volwaardige tak binnen het decreet op het maatschappelijk opbouwwerk.

Conclusie

De gelijktijdige evoluties binnen de staatshervorming, de kansarmoedebestrijding, de slingerbeweging tussen proces- en productgericht werken en de economische evoluties hebben het landschap van buurt- en opbouwwerk grondig hertekend. De geëngageerde stichters hebben plaats gemaakt voor hooggeschoolde professionals met theoretische achtergronden en deskundigheid op sociaal gebied. Dit dankzij het groeiende wetenschappelijke onderzoek en onderwijs in deze materies.

Het buurtwerk was de bakermat van categoriale initiatieven zoals jongeren- en kinderwerkingen, lokale integratiecentra, bejaardenwerkingen, die elk een specifieke regelgeving kregen.

Het buurtwerk bleef echter in de kou staan.

Ondanks het ontwerp KB van de Commissie Buurtwerk, de beleidsnota R. De Backer, een 2de voorstel van decreet onder R. Steyaert, kwam er de totale uitsluiting door de herstructurering van de samenlevingsopbouw tijdens het bewind van K. Poma. Toch hebben een aantal buurtwerken het overleefd en blijven we vaststellen dat deze werkvorm zich te velde bewijst. Misschien dat de recentste ontwikkelingen toch nog tot een positieve evolutie kunnen leiden.

Michel Demol

Buurtwerk in Brussel (*)

Het spoor van Brusselse Buurtwerken

Met een 5 à 10 jaar vertraging op Vlaanderen kwamen ook in Brusselse wijken buurtwerk-initiatieven op gang, zoals in de Noordwijk, de Marollen, enz. Ook hier zijn het christelijk geëngageerden die zich om het lot van de verpauperde en achtergestelde wijken en buurten en hun inwoners bekommeren.

In 1974 werd „Buurt- en Buurthuiswerk Brussel” opgericht. Enkele jaren later werd deze koepelorganisatie omgevormd tot een samenwerkingsverband met het doel: „de maatschappelijke en culturele opbouw van kansarme buurten in Brussel te bevorderen”. Deze koepel veranderde in 1978 haar naam in „Brusselse Buurtwerken”.

Alle buurtinitiatieven werden aangezocht om in overleg elkaars werking en informatie uit te wisselen. Via deze uitwisseling van praktijk-ervaringen wou men betere inzichten krijgen en tot gezamenlijke standpunten komen ten opzichte van de overheden.

Daarnaast werden de evoluties in de sector op de voet gevolgd, om vanuit de professionele lijn de overheid een geargumenteerde antwoord te geven als deze beslissingen nam waarbij de basis over het hoofd gezien werd.

Het uitbouwen van een documentatiedienst voor de buurtwerken, het inventariseren van de buurtgerichte initiatieven en het vertegenwoordigen van de groep op allerlei samenkomsten en overlegsituaties behoorde eveneens tot de opdrachten. Tenslotte was er het leggen van contacten met andere organisaties (binnen het socio-culturele milieu) om de eigen informatienood op te vullen en een samenwerking voor gezamenlijke projecten mogelijk te maken.

Door haar beperkte professionele ondersteuning (1 vrijgestelde + 1 Btk-er) en beperkt aantal deelnemers (vijftal buurtwerken: de Noordwijk; de Kassei; Molenbeek; de Marollen en Den Heizel) konden deze doelstellingen maar in beperkte mate waar gemaakt worden. Van de vijf buurtwerken zijn nog enkel Noordwijk en Molenbeek actief, de anderen zijn ondertussen ter ziele gegaan of gefuseerd.

Deze eerste vijf initiatieven in Brussel werden betoelaagd via het ontwerp KB van de „Commissie voor advies voor Bijzondere Volksontwikkeling door Buurtwerk”. Deze subsidiëring bestond uit 60% van het loon van de beroepskracht, voor een basistoelage of werkingskosten was er geen geld. Alvorens erkend te worden moesten deze initiatieven een werking van twee jaren kunnen voorleggen. Hierna laten we hen kort de revu passeren.

Buurtwerk De Marollen

Pas erkend en betoelaagd in 1975 was dit buurtwerk (ook onder de naam buurtwerk Oude Markt) werkzaam met Nederlandstalige bejaarden. De spilfiguur was zuster Blanche Fontaine. Het initiatief maakte gebruik van de parochiale infrastructuur en werd door de parochie beschouwd als een onderdeel van haar gehele werking. Vrij snel stapelden de problemen van te weinig geld, geen eigen infrastructuur, de lage draagkracht van de doelgroep zich op en de buurtwerkster verliet de buurt. In 1979 meldde buurtwerk De Marollen aan Brusselse Buurtwerken dat door financiële problemen en personeelsgebrek de werking werd stilgelegd.

Buurtwerk Den Heizel

Ook hier zien we twee constanten: religieus geïnspireerde initiatiefnemers en de werking met bejaarden. Men bouwde diensten voor de bejaarden uit zoals sociale dienst, buurtziekenzorg, bejaardenclubs. Er was een sterke vrijwilligersploeg die een buurtraad hield van waaruit het buurtwerk werd geleid. De twee spilfiguren waren pastoor Verbeke en zijn zus, beide haakten ze af bij de pensionering van de priester (1976).

(*) Langs Franstalige zijde zijn er ook buurtinitiatieven waarvan enkelen nu een 10-tal jaren door de gemeente of het lokale OCMW (o.a. Brussel) worden betoelaagd of georganiseerd. Hoe zij verder zullen evolueren, blijft een raadsel daar zij sterk aan de gemeentelijke gevoeligheden en bevoegdheden zijn onderworpen. Een frontvorming zoals aan Vlaamse kant zal moeilijker zijn, daar ze onder het directe gezag van OCMW-raad of gemeenteraad ressorteren. In ons overzicht laten we deze initiatieven verder buiten beschouwing.

Binnen buurtwerk Den Heizel ging er weinig aandacht uit naar een probleemoplossende aanpak, men had meer oog voor hulpverlening. Waarschijnlijk was dit te wijten aan de ontbrekende professionele ondersteuning.

De buurt „Den Heizel” was geen kansarme buurt en samen met bovenstaande vastellingen waren er weinig raakpunten met de prioriteiten en criteria die het ministerie hanteerde voor een erkenning. Daarom kwam er geen erkenning en het initiatief werd aan zijn lot overgelaten, waarschijnlijk is het rond 1977 gestopt.

Buurthuis De Kassei

Dit buurthuis heeft haar wortels in de vzw Sociale werken Sint Rochus. Een Dienst voor de Uitzettingen (Manhattanplan!), opgericht eind 1969 werd al vlug een zelfstandige, los van de parochie opererende Sociale dienst voor de huisvesting. Kort nadat deze dienst in 1974 haar deuren sloot werd, onder Jeanne Willems, buurthuis De Kassei opgericht. Dit buurthuis specialiseerde zich op de huisvestingsproblematiek in de Noordwijk, meer bepaald (vanaf 1982) in de Harmoniewijk. Buurthuis De Kassei ligt tevens aan de basis van de huidige Huurdersunie Noordwijk. Halverwege de jaren tachtig werd het personeel van buurthuis De Kassei opgenomen in RisoBrussel en kwam het zwaartepunt op projectwerking te liggen. Van dan af kende de vzw structuur van het buurthuis een sluimerend bestaan. De Kassei fuseerde tenslotte in 1993 met buurtwerk Noordwijk.

Buurtwerk Molenbeek-centrum (Bonnevie)

Dit buurtwerk ontstond naar aanleiding van een externe dreiging die woog op de wijk: o.a. de aanleg van de metro. In 1973 werd het „Verdedigings- en actiecomité van Molenbeek opgericht”. Met deze dynamiek kwam dan, in 1975, het buurtwerk tot stand. Het buurtwerk heeft zich van oudsher toegespitst op de problemen van leefomgeving (inrichting van straten en pleinen, verkeerssituatie, renovatie van woningen) en op de werking met kinderen en jongeren. In 1984 heeft het buurtwerk dan de stap naar het opbouwwerk en de projectmatige aanpak gezet, zonder evenwel de buurtwerkfunctie algeheel te verlaten. De stevige lokale inbedding van het buurthuis wordt momenteel mee gedragen door enkele zusterorganisaties die uit de werking zijn ontstaan. Buurtwerk Molenbeek-centrum functioneert als autonome instelling binnen het maatschappelijk opbouwwerk (in samenwerking met RisoBrussel) en besteedt in toenemende mate opnieuw zorg aan haar lokale verankering in functie van haar opbouwwerkprojecten.

Buurtwerk Noordwijk

Ook buurtwerk Noordwijk is gegroeid uit de werking Sint Rochus, rond de figuur van de parochiale animator pastoor Swinnen. Met de plannen voor de „hertekening” van de Noordwijk (Manhattanplan) ontstond uit de sociale dienst van de parochie een dienst huisvesting en iets later een actiegroep Noordwijk. In 1975 gaat een vzw buurtwerk Noordwijk van start. Deze gaat zich voornamelijk toespitsen op de bejaardenproblematiek. Een andere Franstalige vzw, J. Swinnen legt zich toe op gezondheidszorg. Een taakafbakening met het op hetzelfde territorium werkzame buurthuis „De Kassei” zorgt ervoor dat het buurtwerk zich toespitst op welzijn / dienstverlening van bejaarden. Daaruit groeien uiteindelijk Dienstencentrum Noordwijk en een sociale dienst. Het buurtwerk fungeert na '84 nog enkele jaren als autonome instelling binnen het opbouwwerk, tot de opbouwwerker door RisoBrussel wordt overgenomen. Buurtwerk Noordwijk is dan nog een beheers-vzw die via haar algemeen vergadering de spreekbuis voor de wijk probeert te blijven en verder een aantal werkingen overkoepelt die hun middelen uit diverse bronnen (waaronder uiteindelijk ook VFIK en SIF) aanboren. In 1993 wordt de erfenis van buurthuis De Kassei, die dan nog enkel op papier bestaat, door buurtwerk Noordwijk overgenomen.

Het spoor van de Nederlandstalige Cultuurcommissie

De Tijdelijke Werkgemeenschappen

Tijdens de eerste ronde van de staatshervorming werden voor Brussel de twee cultuurcommissies en de Gezamenlijke Commissie gecreëerd om het beleid van de cultuurmateries op Brussels niveau mogelijk te maken.

In de Vlaamse steden groeide het aantal buurthuizen en buurtwerken gestaag, in Brussel bleek deze werkvorm moeilijk aan de regelgeving van het ministerie van de Vlaamse Cultuur te voldoen.

In 1974 namen de Brusselse buurtinitiatieven contact op met de NCC. R. Steyaert (politiek verantwoordelijke) en J. De Boodt (bevoegd ambtenaar) toonden interesse voor de typische Brusselse situatie en werkten aan een regeling voor kansarme buurten binnen het beleid van de NCC. De specifieke Brusselse toestand en de kansarme buurten werden in kaart gebracht. Deze gegevens, aangevuld met de nodige bevindingen werden aan de advieswerkgroep Volksontwikkeling, sectie Buurtwerk voorgelegd. Hierop volgde een reglementering voor de erkenning van Nederlandstalig buurtwerk in Brussel. In 1976 werd deze regelgeving toegepast, wat zich vertaalde in minder strenge startvoorwaarden en een bijkomende betoelaging boven op de 60% van het Ministerie van Nederlandse Cultuur.

De in 1978 gepubliceerde buurtatlas van F. Provoost had een bewustwording van het beleidsniveau tot gevolg, de juiste omvang en het aantal kansarme buurten in Vlaanderen en Brussel was onomstootbaar bewezen. Voor de Brusselse agglomeratie waren 43 buurten in de buurtatlas opgenomen. In deze studie pleitte F. Provoost ervoor dat de overheid wel het buurtwerk moest stimuleren maar zelf geen buurtwerken zou oprichten.

Het Ministerie van Nederlandse Cultuur liet deze oproep onbeantwoord. In 1981 ging de NCC via nieuwe drempelverlagende subsidiëringsvoorwaarden in op de vraag van F. Provoost. Deze formule, beter gekend onder de benaming van Twg's ofte Tijdelijke Werkgemeenschappen, diende om de nieuwe Brusselse buurthuisinitiatieven

betere erkenningsmogelijkheden te geven. Deze nieuwe impuls leidde tot de oprichting van 4 TWG's (Het Rad; Goede Lucht; Havenwijk en Kleine Molen). Een tijdelijke werkgemeenschap moest in 3 jaar een buurtinitiatief ontwikkelen tot een buurtwerk dat voldeed aan de erkenningscriteria. Omdat hier sprake was van een tijdelijke werkgemeenschap en niet van een buurtwerk was deze subsidiering enkel aanvullend.

TWG's en Buurtwerken

Brusselse Buurtwerken begeleidde zowel de buurtwerken als de TWG's als gelijkwaardige initiatieven. Alvorens de TWG's aan een erkenning van de Vlaamse Gemeenschap toe waren, werd de buurtwerk- en streekopbouwwerksector volledig geherstructureerd (eind jaren tachtig).

TWG Buurtwerk Het Rad

De eerste TWG werd in 1980 in de wijk „Het Rad” opgestart. Bij Brusselse Buurtwerken was een paar jaar vroeger het signaal van een lokale schooldirectrice binnengelopen. De leerlingen van de school hadden in de tuinwijk Het Rad een enquête gehouden. De verzamelde gegevens over huisvesting, scholing, gezondheidszorg, enz. waren voor de schooldirectie zo schokkend dat ze contact zocht met Brusselse Buurtwerken. Er werd informatie ingezameld over de buurt Het Rad via de socio-culturele raad van Anderlecht en de lokale school. Het idee om in Het Rad een buurtinitiatief te starten kreeg meer vorm door gesprekken met bevoorrechte getuigen en buurtbewoners. In november 1980 kwamen geïnteresseerde buurtbewoners naar de 1ste vergadering, hierop werd een activiteit voor de kinderwerking voorbereid. Dit werd beschouwd als de eerste stap van buurtinitiatief „Het Rad”. Intussen mondden besprekingen met de NCC uit in de erkenning van dit lokale initiatief als TWG.

Naast de kinderactiviteiten werd er een infowinkel gerealiseerd en andere animatieactiviteiten werden opgezet. In 1981 werd infrastructuur gehuurd, in 1982 verhuisde het buurthuis, in 1983 wisselde het personeel. In 1987 kwam de overname door RisoBrussel van het projectmatige deel binnen de buurthuiswerking aan de orde. Deze transfert kwam niet tot stand. Wel vervoegde het personeel RisoBrussel. Door de preciaire financiële middelen en verwachtingen besloot de vzw TWG Het Rad de boeken te sluiten. De beheerders van de vzw

konden enerzijds geen risico's lopen met de voorziene budgetaire te korten en anderzijds was er geen oplossing voor de overname van de resterende dienstverlening van het buurthuis.

TWG Kleine Molen, eerste maal

Dit initiatief startte in september 1981 in de St.-Annawijk te Koekelberg en was actief met kansarme bejaarden en hun huisvesting. Door de lage participatie en lage draagkracht van de buurtbewoners werden de activiteiten in 1983 stilgelegd.

TWG Buurtwerk Havenwijk

De resterende subsidies van de TWG Kleine Molen voor 1983 werden toegewezen aan „Kollektief De Havenwijk” uit Molenbeek. De vzw Kollektief De Havenwijk was reeds enkel jaren actief met buurtwerkactiviteiten. De oorsprong van het Kollektief vinden we terug in de werking van de Groene Poort die reeds in 1975 werkzaam was in de Havenwijk. In 1984 was de werking van TWG Havenwijk toegespitst op de vierseizoenwedstrijd met het Mexico-kruispunt. In 1987 werd de werking verlegd naar het project Leopold-II laan (als Riso-project).

TWG De Goede Lucht

In de Anderlechtse buurt „De Goede Lucht” werd in 1985 een TWG opgestart. De aandacht van de werking ging uit naar jeugdcriminaliteit, schoolverlaters, sociaal isolement en ook de vierseizoenwedstrijd editie 1986. In 1987 werd ook deze instelling gesloten. Ook hier stond de raad van beheer van deze vzw met het zelfde dilemma als Het Rad en werd besloten de vzw te vereffenen.

Twg Kleine Molen, 2de maal

In 1985 werd ook de draad in de Sint-Annawijk weer opgenomen. Met de heroriëntering van het initiatief naar een ruimer bejaardenpubliek. Daarna werd een dienstencentrum voor bejaarden ontwikkeld in samenwerking met het Ocmw Koekelberg. In 1989 werd het initiatief volledig overgeheveld naar het Ocmw Koekelberg.

Experimentele projecten

In 1981 werden twee experimentele projecten voor de looptijd van 3 jaar erkend en betaald door het staatssecretariaat van Brusselse Zaken. Na 3 jaar moesten deze projecten voldoen aan andere erkennings- en subsidiëringcriteria.

Project De Buurtwinkel

Op initiatief van buurtbewoners en maatschappelijke werkers uit de Bijstandswijk werd in 1979 een aanzet gegeven. Die buurtbewoners waren op professioneel vlak of als vrijwilliger actief in het maatschappelijk welzijnswerk of in een buurtwerk. Ze zochten geruime tijd naar mogelijkheden om de kansarmoede van de bevolking van de Bijstandswijk weg te werken. De meeste bewoners kwamen weinig aanbod in de socio-culturele voorzieningen en hadden het moeilijk om in de welzijnsvoorzieningen hun rechten te bekomen.

De feitelijke vereniging had tot doel:

- ondersteuning verlenen om de welzijnsvoorzieningen af te stemmen op de behoeften van de kansarme bevolking van de wijk
- het sociaal relatienetwerk tussen de bewoners versterken en verruimen
- voorwaarden scheppen ter verbetering van woon- en leefmilieu van de wijk

Met het staatssecretariaat werd overeengekomen dat de betoelaging maar 3 jaar zou duren en dat de werking daarna voor een andere subsidiëring in aanmerking kwam. Een huisartsenpraktijk werd aangemoedigd om zich te vestigen in de buurt om gezondheidszorg op lokaal niveau aan te bieden. Het experimentele project „De Buurtwinkel” ging over in een opbouwproject in 1984 en belandde dus onder de vleugels van RisoBrussel. Daarna werd een kookgroep voor alleenstaande mannen opgestart. De kookgroep verhoogde ook de sociale contacten, de zelfwerkzaamheid en zelfredzaamheid. Uit de kookgroep kwam het initiatief voor een sociaal restaurant waarmee de

verdere ontwikkeling van het relatienetwerk mogelijk werd.

De volgende stap was het project gemeubelde kamers, waar de aandacht uit ging naar een aangepaste reglementering om de woon- en leefkwaliteit in de buurt te verhogen. Via onderhandelingen met de Stad Brussel, OCMW Brussel, sociale huisvestingsmaatschappijen en privé-eigenaars werd getracht de leefsituatie van de gemeubelde kamerbewoners te verbeteren op structureel vlak. In 1989 werd het project gemeubelde kamers gekoppeld aan een tewerkstellingsproject. Tewerkstelling van laaggeschoolden bij de renovatie van de gemeubelde kamers. Voor haar buurtgerichte activiteiten overleeft de Buurtwinkel bij gratie van (eerst) het Vlaams Fonds voor de integratie van kansarmen en van (nu) het Sociaal Impulsfonds.

Project De Kat

De buurt De Kat (Le Chat) in Ukkel wordt niet vermeld in de buurtatlas van F. Provoost. Toch kende de verouderde bevolking van deze wijk problemen met de huisvesting, vereenzaming en tekort aan adequate infrastructuur en voorzieningen. Vanuit het „Opbouwwerk Derde Leeftijd Ukkel” werd dit project gestart. In de jaren 70 telde Ukkel op een bevolking van 76.000 inwoners 27.000 bejaarden. De Nederlandstalige bejaarden kwamen er niet aan hun trekken. Daarom voerde de Ukkelse Cultuurraad samen met het pastoraal en Welzijnszorg een enquête uit. De resultaten hiervan leidden tot het oprichten van „Opbouwwerk Derde Leeftijd Ukkel”.

In 1981 erkende minister R. Steyaert het experimenteel project. Uit de verdere evaluatie en prioriteitenbepaling kwam de wijkwerking met senioren in de buurt De Kat naar voor. Het project werd in 1984 bij RisoBrussel ingediend en is een drietal jaar nog verder ondersteund met een opbouwwerker.

De nefaste gevolgen voor Brussel

De bestaande buurtwerken kregen de keuze om ofwel volledig over te gaan in de RisoBrussel-structuur, zoals Buurtwerk De Kassei, of hun onafhankelijkheid te bewaren maar met een beperkte financiële ondersteuning (90% van de normale betoelaging), zoals Buurtwerk Molenbeek of Buurtwerk Noordwijk.

De vier TWG's van de NCC (ondertussen VGC geworden) kwamen in een vacuüm terecht. De impasse van de TWG's kwam erop neer dat het personeel wel door RisoBrussel werd overgenomen, terwijl de werking ter plaatse naargelang de lokale middelen werd voortgezet. Concreet betekende dit dat TWG's Het Rad en Goede Lucht werden afgebouwd en hun personeel elders in Anderlecht (Peterbos en Kuregem) door RisoBrussel werd ingezet. Voor de Havenwijk werd ook de lokale werking verlaten en de professionele kracht werd door RisoBrussel ingeschakeld in het project van de Leopold II-laan. TWG De Kleine Molen werd het bejaarden-project Jourdan in samenwerking met het OCMW van Koekelberg. De twee experimentele projecten van het Ministerie van Brusselse Zaken (opgegaan in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest) zijn ook naar RisoBrussel gegaan.

Voor de herstructurering van de samenlevingsopbouw waren in het buurt- en opbouwwerk in Brussel professionele krachten actief met een gedeeltelijke betoelaging door verschillende overheden. Nu worden opbouwwerkers volledig betoelaagd door de Vlaamse Gemeenschap. De Vlaamse Gemeenschapscommissie komt met projectmiddelen over de brug (SIF) of betoelaagt sommige structuren die uit de oude buurtwuis-initiatieven zijn ontstaan en die een buurtgerichte werking ontpoien (o.a. de dienstencentra).

Michel Demol

Bronnen:

- Katelijne Van Bauwel, *De historische ontwikkelingen van het buurtwerk in Brussel*, KU-Leuven, 1997 260 pp. (niet gepubl. licentiaatsverhandeling).
- Jaarverslagen van de vzw TWG Het Rad, TWG Goede Lucht.
- archief Brusselse Buurtwerken.

Een regeling voor buurtwerk: vooralsnog geen boter bij de vis.

Halfweg vorig jaar zag het er even naar uit dat er door de Vlaamse Gemeenschap in een budget zou worden voorzien ten belope van 75 miljoen voor het buurtwerk of – in de terminologie van het ministerie – voor geïntegreerde buurtwerken. In afwachting van terminologische eenduidigheid hield de opbouwwerksector bij monde van Viboso het er bij dat het subsidiebedrag wel degelijk naar de bestaande buurtwerken zou gaan. De conceptnota waarop minister Martens zich baseerde om dat bedrag in te schrijven gaf daar goede redenen voor. Deze conceptnota onderschrijft de noodzaak aan een „laagdrempelige, kleinschalige voorziening, die zich richt naar en inspeelt op het leef- en woonkader en behoeften van bewoners”. Ook stelt de nota dat voor het buurtwerk een regelgeving tot stand dient te komen. De regelgeving zou dienen te gebeuren door aanpassing van het uitvoeringsbesluit op het maatschappelijk opbouwwerk. Spijtig genoeg ging deze vlieger niet op. Het bedrag viel van de begrotingstafel. Buurtwerkers kunnen bij het SIF-fonds terecht, luidde bij de Vlaamse Regering.

Deze (voorlopige) weigering vormde een anticlimax m.b.t. verwachtingen die er in de afgelopen jaren vanuit diverse hoeken, en zeker vanuit het opbouwwerk rond deze materie gegroeid waren. De band die er tussen buurtwerk en opbouwwerk bestond werd in 1982 doorgeknipt. Het was de toenmalige minister Poma die de samenlevingsopbouw herstructureerde en hiermee uiteindelijk enkel nog het probleemgerichte, projectmatige opbouwwerk honoreerde. Buurtwerken overleefden moeizaam, hielden op met bestaan, tot de komst van de armoedefondsen (eerst VFIK en later SIF) een revival inluidde. In het kader van de armoedebestrijding bewezen buurtwerken als kleinschalige, laagdrempelige en wijkgerichte voorzieningen hun nut. Theoretisch werden ze verder door de uitwerking van de basisschakelmethodiek onderbouwd. Binnen de sector van het opbouwwerk werden er vanaf de jaren negentig hernieuwde discussies gevoerd rond het buurtwerk en de positionering van het buurtwerk en het opbouwwerk. Dat resulteerde in 1994 in een

„beleidsnota buurtwerk” – waarin de contouren van deze buurtgerichte basisvoorziening uitgetekend werden – en in 1995 in de nota „buurtwerk als basisvoorziening binnen een lokaal kansenbeleid”. Buurtwerk werd opgevat als een essentiële schakel binnen wijkontwikkeling en als een draaischijf naar voorzieningen („een breed netwerk van organisaties die voor de uitbouw van activiteiten en diensten van belang zijn”). Opbouwwerk werd beschouwd als een bevoorrechte partner, de basisschakelmethodiek werd gezien als een ingebouwde methodiek (een van de methodes die het buurtwerk hanteert). Als voorzieningen werden opgesomd: vierdewereldcentra, lokale integratiecentra, jeugdwelzijnswerk, schoolopbouwwerk, buurtgerichte basiseducatie en polyvalente welzijnscentra.

Tijdens de vorming van de Vlaamse Regering in 1995 en met het oog op de regeringsverklaring werd door Viboso in een memorandum aangedrongen op een regeling voor buurtwerk. Nog in een gezamenlijk memorandum werd door Viboso, Uit de Marge (Vlaams jeugdwelzijnscentrum voor maatschappelijk achtergestelde groepen) en het Vlaams Centrum Integratie Migranten (VCIM) aangedrongen op een gecoördineerde aanpak van maatschappelijke achterstelling. Daarin werd onder meer gepleit voor emancipatorische en groeps-ondersteunende basisvoorzieningen. Die drie organisaties engageerden zich tot vergaande samenwerking en netwerkvorming tussen de initiatieven, op voorwaarde evenwel dat voor het jeugdwelzijnswerk met maatschappelijk achtergestelde groepen, voor de lokale en regionale integratiecentra en voor het buurtwerk stabiele en (decretale) regelingen en dito subsidiëring worden uitgewerkt.

De echo van dit gezamenlijke memorandum is terug te vinden in het Vlaams regeringsakkoord van 1995 waar nogal ambitieus gesteld wordt: „De aanwezige buurtcentra, werkingen met kansarme jeugd, lokale integratiecentra, het maatschappelijk opbouwwerk, de dienstencentra en de wijkcentra zullen moeten samenwerken en evolueren naar een integrale laagdrempelige lokale basisvoorziening in

partnerschap met het OCMW". Het netwerk wordt duidelijk ruimer gezien dan dat voorgesteld door hoger genoemde koepels (1). Eigenaardig genoeg worden in beleidsnota's die vanaf nu het licht zien uitgegaan van de 3 centrale partners binnen een geïntegreerde basiswerking: het buurtwerk, het buurtgericht jeugd welzijnswerk en het buurtgericht migrantenwerk. Inderdaad, in april '97 wordt door de administratie Gezin en Maatschappelijk werk, de administratie cultuur, afdeling jeugdwerk en het kabinet Martens een eerste conceptnota aan het werkveld voorgelegd. *Een geïntegreerde aanpak van achterstelling. Buurtwerk voor verschillende doelgroepen. Een conceptnota.*

De nota spreekt over het nieuwe concept van geïntegreerd buurtwerk, een permanente basisvoorziening die zich via een buurthuis richt op maatschappelijk achtergestelde groepen in kansarme wijken. Binnen dit concept worden diverse werkingen samengebracht („voor jongeren, migranten, vrouwen, kinderen, voor hulpverlening, ontspanning en vorming"). Dit „buurtwerk – nieuwe – stijl" is tevens draaischijf naar andere voorzieningen, met duidelijke linken naar gemeente en OCMW. Methodisch heeft het geïntegreerde buurtwerk alle kenmerken van een basisschakel. Concreet beoogt men het uitvoeringsbesluit op het decreet op het maatschappelijk opbouwwerk aan te passen zodat als tweede luik naast opbouwwerk buurtwerkingen kunnen erkend en gesubsidieerd worden.

Het subsidiebedrag maatschappelijk opbouwwerk zou dan uitgebreid worden met:

- de bestaande middelen voor de werkingen kansarme jeugd.
- het wijkgerichte aandeel van de middelen voor de lokale integratiecentra (migrant)
- nieuwe middelen om de coördinatiefunctie te honoreren.

Deze tekst werd door de aangesproken partners uit het werkveld als een eerste en dus psychologisch belangrijke stap verwelkomd. Met deze tekst erkent de overheid de noden van achtergestelde bevolkingsgroepen en de noodzaak om deze ook op een geïntegreerde wijze op buurtniveau aan te pakken. De tekst lokte uiteraard ook discussie uit. Zo vond het opbouwwerk dat de zijns inziens belangrijkste schakel in dergelijke werking, namelijk het buurtwerk als voorziening, in het plaatje ontbrak (2).

De jeugdsector vond het voorbarig om middelen over te hevelen vooraleer het decreet op het lokale jeugdwerkbeleid grondig was geëvalueerd en ook het migrantenwerk vroeg zich af hoe het dan moest met het nakende decreet *Etnische Minderheden*. Zonder op alle bemerkingen in te gaan: de drie partners opteren duidelijk voor samenwerking, maar dat vanuit een duidelijke honorering (lees erkenning en subsidiëring) van de samenwerkende luiken.

Ondertussen werd, na een tweetal overlegondes in '97 en evenveel aanpassingen van de oorspronkelijke conceptnota, rond de jaarwisseling, door de administratie aan minister Martens een bijgewerkte conceptnota ter advies voorgelegd: *methodische principes voor de territoriale kleinschalige aanpak van achterstelling en achterstandssituaties.*

Deze nota erkent de gemeenschappelijke missie voor buurtwerk, buurtgerichte werkingen kansarme jeugd en lokale integratiecentra. De nota erkent tevens dat ze „over de nodige middelen beschikken om de eigen taken en opdrachten te vervullen, en (...) ruimte en middelen hebben om ook aan de samenwerking en coördinatie aandacht te (kunnen) geven". In die optiek stelt de nota expliciet dat voor het buurtwerk een regeling dient tot stand te komen die deel zal uitmaken van een vernieuwd uitvoeringsbesluit op het decreet maatschappelijk opbouwwerk. Het blijft afwachten of de Vlaamse Regering er ook zo over denkt. Hopelijk is het niet van vorig jaar rond de 75 miljoen niet richtinggevend. (ast)

Voetnoten

(1) In een standpunt getiteld *Een pleidooi voor een decretaire regeling voor „Algemene polyvalente voorzieningen op buurt- en wijkniveau" in stedelijke achterstellingsgebieden* zegt het Pluralistisch Overleg Welzijnswerk: het zou de werkelijkheid geweld aandoen dit netwerk te beperken tot de eerder toevallige tirade LIC, WKJ, BW. POW, idem, p. 3.

(2) voor enige terminologische verduidelijking: zie het artikel *Van buurtwerk, basisschakels, opbouwwerk en geïntegreerde basiswerkingen / buurtwerkingen*, in dit nummer.

Van buurtwerk, basisschakels, opbouwwerk en geïntegreerde basiswerkingen / buurtwerkingen.

In de titel boven dit artikel staat een fikse portie termen bijeen. Dat belooft weinig goeds voor het vervolg. We willen namelijk een poging doen om deze termen – en alleen deze, er zijn er nog meer in omloop – zo duidelijk mogelijk van mekaar af te lijnen. Dat is een vrij ondankbaar werk, omdat we ons daarmee begeven in het rijk van het jargon. Als er onder welzijnswerkers en ver daar buiten iets gesmaad wordt, dan is het wel het jargon van welzijnswerkers. We gaan daar niet lang bij stil staan. Het spel wordt niet altijd eerlijk gespeeld. Ieder vak gunt men zijn vakjargon, behalve als het gaat om het welzijnswerkjargon. Heb je, om maar iets te zeggen, ooit al eens architecten bezig gehoord? Wie ligt er wakker van het tegenwoordige E-mail en Web-site geweld? Intern in het welzijnswerk wordt ook wel eens aan nestbevuiling gedaan: dan verwart men bv. de noodzaak aan klare en duidelijk taalgebruik naar cliënten, patiënten, burgers en bewoners met de ons inziens even grote noodzaak aan klare en duidelijke afspraken onder professionelen omtrent de lading en het gebruik van woorden waarin zij hun acties en ideeën pogen te vatten. Toegegeven, (nieuwe) woorden zijn in het welzijnswerk erg goedkoop en misschien is het wel omdat hun maatschappelijk effect omgekeerd evenredig is aan hun aantal dat ze wrevel en sarcasme opwekken. Toegegeven, het wollig / warrig taalgebruik woekert. Maar meer dan cynisme daaromtrent hebben we nood aan een klare en duidelijke taal, zelfs als de dingen die ons bezig houden moeilijk meetbaar zijn.

Terug naar het begin: we willen de termen uit onze titel zo duidelijk en didactisch mogelijk van mekaar aflijnen. Daarvoor gaan we normen en maatstaven hanteren, ons aangereikt door Viboso, het ondersteuningsinstituut voor de samenlevingsopbouw, aan wiens autoriteit we ons zodoende onderwerpen. Dat zal ons toelaten van begripsverwarring te spreken wanneer bijvoorbeeld:

- een opbouwwerkproject een persconferentie belegt en de journalist steevast over de resultaten van het buurtwerk spreekt;

- een buurtwerk de intentie uitspreekt zich via de middelen van het Sociaal Impulsfonds uit te bouwen tot een basisschakel;
- het Kabinet van Welzijn en gezin in een conceptnota rond „methodische principes voor de territoriale, kleinschalige aanpak van achtersteling en achterstandssituaties” de termen buurtwerk en geïntegreerde buurtwerkingen door mekaar gebruikt.

Buurtwerk

Buurtwerk wordt door Viboso beschouwd als een basisvoorziening in kansarme buurten, gericht op het betrekken en ondersteunen van bewoners bij het leven en samenleven in de directe woon- en leefomgeving. Buurtwerk is een voorziening. Het is een instelling op wijkniveau. Als instelling bezit het een organisatiestructuur. Buurtwerk is duidelijk zichtbaar in de buurt via een „laagdrempelige, uitnodigende en permanent toegankelijke” infrastructuur, met name een buurt huis.

Buurtwerk ontplooit zijn werking op een permanente basis en is gericht op, staat open voor alle bewoners in zijn werkgebied (Hierin onderscheidt zich het buurtwerk van andere buurtgerichte basisvoorzieningen zoals bijvoorbeeld een dienstencentrum voor bejaarden, dat zich op de categorie bejaarden richt, of zoals bijvoorbeeld een wijkgericht vrouwen centrum. Uiteraard kan een buurtwerk zich tegen de achtergrond van een globale werking op specifieke groepen richten). Buurtwerk mikt op de verbetering van de leefbaarheid in kansarme wijken en levert aldus een bijdrage in de wijkontwikkeling, waarin het een drietal functies vervult:

- een integratiefunctie: Het buurtwerk creëert ontmoetingskansen voor diverse bevolkingsgroepen die (samen)leven in de buurt.
- een mobilisatiefunctie: Het buurtwerk maakt bewoners warm voor het aanpakken van problemen uit de wijk en voor het opnemen van taken in de werking.
- een democratiseringsfunctie: Het buurtwerk

geeft bewoners een stem, ondersteunt hen bij het formuleren van problemen en oplossingen en maakt kanalen voor inspraak in het lokale beleid. Deze functies komen tot uiting in een waaier van activiteiten. Deze heeft betrekking op:

- animatie en ontspanning;
- hulpverlening en doorverwijzing (naar gespecialiseerde instanties);
- vorming (rond de eigen leefwereld);
- gemeenschapsopbouw (buurtacties en campagnes, in samenwerking met het opbouwwerk). (1)

De basisschakelmethode

In tegenstelling tot de term buurtwerk dekt het begrip basisschakel geen organisatiestructuur, als wel een methode, een, om het met Van Dale te zeggen, vaste, weldoordachte manier van handelen om een zeker doel te bereiken.

De basisschakelmethode is kind van zijn tijd, in die zin dat het concept ontwikkeld werd (wordt) in een periode dat de conjunctuur in het welzijnswerk vooral staat op armoedebestrijding en bereiken van de meest achtergestelden. (2)

Dienaangaande werden nogal wat problemen gesignaleerd. Vooreerst is er de kloof tussen de leefwerelden van kansarme bevolkingsgroepen enerzijds, hulpverleners (en buurtwerkers) anderzijds. Verder is er het sterk gespecialiseerde en gefragmenteerde voorzieningennetwerk, waar de modale burger amper zijn weg terugvindt, laat staan mensen in een armoedesituatie. Ten slotte vergen voorzieningen van cliënten zekere basisvaardigheden waar genoemde groepen vaak slecht op scoren (bijvoorbeeld nakomen van afspraken, denken aan de dag van morgen, ...).

Vanuit de vraag hoe maatschappelijk kwetsbare en achtergestelde mensen bereiken werd dan de methode ontwikkeld waarin ten behoeve van hen de kwaliteitsverbetering van de bestaande dienst- en hulpverlening centraal staat.

En inderdaad suggereert de term een aanpak waarin voornamelijk overbrugd wordt. Door zich te richten én op de leefwereld van de doelgroep (basis-) én op de omgeving (dienst- en hulpverlening) hoopt men een verbinding tot stand te brengen (-schakel).

De basisschakelmethode impliceert enerzijds een intense werking met de armsten (rond basisvaardigheden, overlevingsstrategieën), anderzijds een actieve beïnvloeding van hulpverlenings- en

dienstverlenende instanties opdat deze zich meer zouden aanpassen aan de specifieke aard van de armsten. De basisschakelmethode wil de bestaande dienstverlening niet vervangen maar „sluit aan op het elementaire niveau van de deelnemers (een basis leggen) en schakelt door naar het bestaande aanbod”. (3)

Opbouwwerk

We spreken bewust niet van opbouwwerk-methode omdat het opbouwwerk, naast een methode, ook een bij decreet erkende sector is in het Vlaamse welzijnslandschap. Als methode probeert opbouwwerk op een planmatige manier ondersteuning te verlenen aan groepen (kansarme) buurtbewoners bij het zoeken naar oplossingen voor problemen in hun woon- en leefomgeving. Daarbij vervult het opbouwwerk 2 functies, enerzijds belangenbehartiging, anderzijds sociale vernieuwing. Opbouwwerk komt op voor / geeft een stem aan groepen burgers met minder kansen, tegelijk experimenteert het met nieuwe oplossingskaders en -modellen. Anders dan door de continue en veelzijdige basiswerking van het buurtwerk, profileert het opbouwwerk zich door een probleemgerichte, projectmatige werking. Ofschoon het opbouwwerk een bij decreet erkende sector vormt, is het duidelijk dat het opbouwwerk een interessante, in vele organisaties ingebouwde methode kan zijn en ook daadwerkelijk is.

Geïntegreerde buurt- / basiswerking

Buurtwerk, basisschakel en opbouwwerk worden een beloftevol trio of een drieslag met toekomst genoemd. (4) Tussen het buurtwerk en het opbouwwerk zijn naast inhoudelijke ook historische banden aan te wijzen. Op een bepaald moment waren beide verenigd in het buurtopbouwwerk. Opbouwwerk was één van de methodes waarmee buurtwerk haar missie nastreefde. In 1982 werden beide ontkoppeld en werd absolute voorrang verleend aan het (projectmatig) opbouwwerk. Daarmee werd echter het kind met het badwater weggegooid. Buurtwerk en opbouwwerk hebben mekaar nodig. Het buurtwerk het opbouwwerk omdat dat zijn slagkracht in de buurt vergroot (via de berekende,

messcherpe probleemaanpak van het opbouwwerk). Maar ook het opbouwwerk het buurtwerk, omdat zijn noodzakelijke, stevige verankering in de buurt voorwaarde is opdat opbouwwerkprojecten optimaal zouden verlopen. Ook de basisschakelmethodiek kan haar goede diensten bewijzen, zowel aan het buurtwerk als aan het opbouwwerk. Beide worden geconfronteerd met moeilijk bereikbare groepen. Inbouwing binnen het buurtwerk biedt het voordeel van een minder stigmatiserende benadering van de allerarmsten, terwijl het het opbouwwerk in staat stelt ook de moeilijke groepen op de projectwerking te betrekken.

Buurtwerk als organisatiestructuur en opbouwwerk en basisschakel als methodes vormen essentiële elementen in een geïntegreerde buurtwerking / basiswerking. Ze zijn dit echter niet alleen. Naast het buurtwerk bestaan nog andere buurtgerichte basisvoorzieningen (bv.: buurtgericht jeugdwerk, lokale integratiecentra voor migranten, dienstencentra voor bejaarden).

Een geïntegreerde basiswerking betekent dan : een samenwerkingsverband tussen buurtgerichte basisvoorzieningen met het doel een samenhangend en toegankelijk basisaanbod te realiseren en gericht op de participatie en integratie van specifieke bevolkingsgroepen in kansarme territoria. Samenwerking en netwerkvorming zijn hier de centrale opdrachten. Deze zou de wijkontwikkeling een stuk dichterbij brengen, maar dat is een ander verhaal. (ast)

Voetnoten

- (1) Viboso, *Beleidsnota buurtwerk*, 1994.
- (2) H. Baert, De oorsprong van de methodiek basisschakel. *Samenlevingsopbouw Cahier*, 1994, p.9
- (3) A. De Riek, *Geïntegreerde basisschakels in de armoedebestrijding en het armoedebeleid*. LUCAS e.a., 1994, p.23
- (4) L. Verbeke & K. Cleiren, *Buurtwerk, basisschakel en opbouwwerk: een drieslag met toekomst*. *Samenlevingsopbouw Cahier*, 1994.

Leren participeren of de onderschatte mogelijkheden van buurtwerk

Doelstellingen van welzijnsbeleid worden veelal in algemene, gemakkelijk in de mond en de markt liggende slagwoorden aan de goegemeente gepresenteerd. „Wegwerken van achterstand”, „bevorderen van integratie”, „stimuleren van participatie” zijn de bakens waarnaar welzijnsorganisaties momenteel geacht worden hun steven te wenden. Om niet te bezwijken onder de loden last van deze opgelegde – vaak zelf opgelegde ambities – is er een trend om dergelijke algemene slogans te vertalen in concrete doelen, in goed omliggende projecten met liefst meetbare resultaten. Aan dit „operationaliseren” van wenselijk geachte doelen als integratie en participatie van bewoners en bewonersgroepen is op zich niets verkeerd, alleen houdt deze „verzakelijking” (om in het jargon te blijven) het risico in dat men alleen nog oog heeft voor zichtbare producten in het werken aan integratie en participatie van bewoners en

bewonersgroepen en minder voor onderliggende, minder zichtbare processen en veranderingen die onrechtstreeks tot de beoogde doelen bijdragen of er de voorwaarden voor creëren.

Eén en ander heeft voor gevolg dat men ook bepaalde organisatiemiddelen gaat prefereren boven andere: In de samenlevingsopbouw primeert de tijdelijkheid van het projectmodel boven het continue, gestage timmeren aan de weg; opbouwwerk primeert boven buurtwerk; of op oplossingen gerichte relaties met (liefst) harde sectoren wordt verkozen boven investeringen in animatie en vorming van bewoner en bewonersgroepen.

In Nederland verscheen een goed jaar geleden een boekje dat argumenten aandraagt om op een minder verkrampte manier aan doelstellingen als integratie en participatie te werken, vanuit de overtuiging dat werken aan zichtbare resultaten en oog hebben voor informele leerprocessen mekaar niet hoeven uit te sluiten, dat zichtbare, meetbare inspanningen slechts een topje zijn van een ijsberg en dat zich onder de oppervlakte allerhande processen afspelen die zeer waardevol zijn en waardoor mensen essentiële participatie- en integratie bevorderende vaardigheden verwerven. *Informeel leren. Een bijdrage aan de methodiek van vorming in het sociaal-cultureel werk* heet het boekje. De auteurs willen de zoëven geciteerde overtuigingen hard maken door een analyse te maken van informeel leren met betrekking tot processen van integratie en participatie.

Ze bewegen zich hiervoor op het terrein van het sociaal cultureel werk. In Nederland dekt deze term echter een andere lading dan in Vlaanderen. Sociaal cultureel werk staat in Nederland voor buurt- en clubhuiswerk er voor activiteiten in wijkcentra. Het boek brengt met andere woorden argumenten aan voor een herwaardering van de buurtwerkfunctie en een bespreking ervan is op zijn plaats in een thematische reeks artikelen waarin geprobeerd wordt de stand van het debat rond de erkenning van buurtwerk te schetsen.

Informeel leren

Wat informeel leren precies inhoudt is het kernthema van de publicatie. De auteurs merken op dat in de Nederlandse taal in het woord „leren” feitelijk 2 betekenissen schuilten, nl. leren in de betekenis van „iets leren” en van „iemand iets aanleren”. In het Duits en het Engels bestaan daar 2 woorden voor: „lernen” en „lehren” resp. „to learn” en „to teach”. In het boekje gaat het duidelijk om deze twee betekenissen (die achter-eenvolgens in deel 2 en 3 aan bod komen). Men pluist met andere woorden het leren van cliënten van een buurthuis uit, net zo goed als de activiteiten van de buurtwerker die op dat leren zijn gericht. In beide gevallen gaat het om *informeel* leren, nl. om een vorm van begeleiden van leerprocessen, *niet gebonden aan strakke regels, vormen en structuren*. Tegenover informeel leren staan uiteraard formele vormen van leren zoals we deze kennen uit onderwijs, vormingswerk en beroepsopleidingen. Daar zijn de lesgevers en cursisten onderworpen aan didactische plannen, eindtermen, examens, etc... Bij informeel leren zijn één of meerdere van deze elementen niet vooraf vastgelegd en verlopen de zaken op een spontane, niet geëxpliciteerde, vaak onbewuste manier.

Drie soorten leerprocessen

Er kunnen drie soorten of drie niveaus van leerprocessen onderscheiden worden bij deelnemers van buurthuiswerkingen, waar bovendien informele vormen van begeleiding efficiënter op inspelen dan formele. De auteurs hebben het over *functionele*, *reflectieve* en *expressieve* leerprocessen.

Bij functionele leerprocessen gaat het over *hoe* iets het best gedaan wordt. Het gaat om aantoonbare, zichtbare gedragsveranderingen. In de context van het buurtwerk betreft het dan het bijsturen van alledaagse routine en vaste gedragspatronen en het verbeteren van uitvoerende handelingen. Men verwerft bijvoorbeeld competenties om een vrijwilligersloopbaan uit te bouwen (leren vergaderen, budgetbeheer, samenvattingen kunnen maken, etc...). Men leert al doende, ten behoeve van het verhogen van zijn/haar communicatieve vaardigheden. Deze training door het optreden in groepsverband, door het opnemen van verantwoordelijkheden in de buurtwerkorganisatie, fungeert in dat opzicht als een belangrijke, alternatieve leerroute. Doordat functioneel leren onmiddellijk uit het gedrag af te leiden is, is het het meest formele

onder de informele leerprocessen. Een tweede, minder zichtbaar niveau is dat van het reflectief leren. Het gaat hier om het leren het eigen gedrag (logisch) te verantwoorden. Niet de „hoe” vraag maar de „waartoe” vraag staat centraal. Hier zijn de visies op de wereld, de mensen en zichzelf in het geding. Bij het reflectief leren betreden we het terrein van visies en waarden. Deelnemers aan buurthuis-activiteiten hebben zich bepaalde visies eigen gemaakt (opvattingen over de Marokkaanse mensen in de wijk, opvattingen over de man-vrouw relatie). Doorheen gesprekken en discussies kunnen ze tot herinterpretaties komen, worden denkbeelden bijgesteld, vastgeroeste opvattingen losgewrikt, nuanceringen aangebracht.

De minst grijpbare, de meest informele leerprocessen vinden plaats op het niveau van het expressief leren. Hier gaat het niet om visies en waarden, maar om de diepste motivaties tot handelen. Hier zijn de persoonlijke behoeftens en motieven van deelnemers in het geding. Dit kan om even simpele als fundamentele gedragingen gaan: durven de tram nemen; durven spreken in groep. Behoeftes aan zekerheid en achtung, aan aandacht en veiligheid, het verwerken van schuldgevoelens, levensangst: allemaal zaken die in expressieve leerprocessen aan de orde komen.

Straks zullen we het belang van informeel leren voor het bevorderen van participatie en integratie in zijn maatschappelijke context plaatsen. Vooruitlopend wijzen we hier reeds kort op het belang dat deze leerprocessen binnen het kader van een buurthuiswerking kunnen hebben. Bekeken vanuit de postmoderne of risico-samenleving (cfr. infra) biedt een buurthuiswerking op het functionele niveau een alternatieve route voor het verwerven van competenties voor maatschappelijke participatie. Tevens leren deelnemers op het reflectieve niveau zich positioneren in een vlug veranderende werkelijkheid waarin hun weinig houvast geboden wordt. Tenslotte: het wegvallen van vertrouwde kaders, de versplintering van tradities produceert onzekerheid en levensangst, voedingsbodems voor tegenbewegingen die onzekerheids- en onveiligheidsgevoelens exploiteren ten behoeve van sterke leiders die mensen van hun angsten ontlasten. De auteurs zien hierin het sterkste argument voor een waardering van vormen van informele begeleiding, voorzover deze inspeelt op motivatieblokkades die de weg versperren voor functionele en reflectieve leerprocessen.

Informele begeleiding: voorwaarden scheppen en stimuleren

Vanuit de kant van de professioneel, de buurtwerker beschouwd wordt leren (lehren, to teach) opgevat als begeleiden: „iemand met raad en daad terzijde staan, op een zodanige manier dat er sprake is van principiële gelijkwaardigheid”.

Informeel leren gaat om een combinatie van twee elementen: het scheppen van zo gunstig mogelijke voorwaarden opdat deelnemers tot leren zouden komen en het activeren/stimuleren van deelnemers om te leren. In het eerste geval gaat het om *voorwaarden op het niveau van de buurtwerk-organisatie*, in het tweede om *voorwaarden op het niveau van de werker*.

Er steeds van uit gaande dat het buurthuis niet enkel belangrijk is omwille van de projecten die er gerealiseerd worden maar ook en vooral omdat het een plaats is waar ontmoeting en ontplooiing kansen krijgen, zijn belangrijke voorwaarden op het niveau van de instelling:

- het aanbieden van een vertrouwde, herkenbare veilige omgeving, met een minimum aan bureaucratie;
- het aanbieden van recreatieve en ontmoetingsactiviteiten;
- het aanbieden van uiteenlopende leermogelijkheden: het buurthuis als leermarkt;
- het trainen van medewerkers op het herkennen en oppakken van informele leermomenten;
- het confronteren van deelnemers met andere doelgroepen en andere culturen;
- het verzorgen van de intake van de deelnemers om (dieperliggende) motieven te achterhalen.

Het stimuleren en activeren van deelnemers vergt van de begeleider een reeks eigenschappen en deskundigheden:

- hij/zij moet een grondhouding van respect voor de deelnemers bezitten, geloven in hun mogelijkheden, over inlevingsvermogen beschikken;
- hij/zij moet over een grote sensibiliteit beschikken om reacties, wensen en gevoelens van deelnemers op te vangen;
- hij/zij moet over de nodige flexibiliteit beschikken, moet kunnen omgaan met een losse programmering;

Informeel begeleiden betekent verder:

- het kunnen onderzoeken en benoemen van ervaringen van deelnemers;
- het kunnen inschatten van het veranderingspotentieel van deelnemers en hieromtrent haalbare voorstellen doen.

Samenvattend kunnen bij informele begeleiding volgende belangrijke interventies worden onderkend: gunstige voorwaarden scheppen; alert zijn; verwoorden; katalysator zijn; iets nieuws toevoegen volgen van de deelnemer; afsluiten en overdragen.

Informeel leren in de maatschappelijke context

Naargelang het accent wordt de laatste helft van de twintigste eeuw betiteld als een consumptie- een informatie-, een vrijetijds- of een duale samenleving. De centrale evolutie die zich doorheen economische ontwikkelingen op het vlak van waarden, normen en houdingen heeft afgespeeld is deze van toenemende *onttraditionalisering*: tradities vallen weg en het einde van de grote verhalen blijkt te zijn aangebroken. In ieder geval is het individu van onder de theemuts weggehaald en moet hij het als walkman-ego voortaan zelf zien op te knappen. ⁽¹⁾ Enigszins modieus spreekt men in dat verband van post-moderne samenleving.

De Duitse socioloog Ulrich Beck heeft het iets accurater over een „risico-samenleving”. Het einde van de twintigste eeuw betreft niet het einde van de moderniteit, het tijdperk dat in de 17de eeuw aanving vanuit de overtuiging dat de natuur door middel van de rede aan de mens kan onderworpen worden. Dit moderniseringsproces, dat gevoed wordt door het negentiende en twintigste eeuwse vooruitgangsgeloof van wetenschap en techniek, betekende op zich reeds een overwinning op bijgeloof, vanzelfsprekendheden en tradities. Beck spreekt van *eenvoudige* modernisering.

Er werden immers een aantal nieuwe afgoden op een troon gezet: nieuwe fenomenen als bijvoorbeeld lonarbeid werden vanzelfsprekend. Vooral: de wetenschappen hechtten wel enorm veel belang aan het principe van de interne kritiek, terwijl hun statuut het aureool van onaantastbaarheid bezat.

(1) Deze metafoer en de volgende korte beschrijving van Beck's denken komen uit het boek van H. Kunneman, *Van theemutscultuur naar walkman-ego. Contouren van postmoderne individualiteit*. Boom, Meppel, 1996, 347 pp.

Volgens Beck worden de risico's van deze „halve” modernisering nu volop zichtbaar: het ongebreideld vooruitgangsgeloof leidt tot onoverkomelijke technologische, ecologische en sociale risico's. Wat we nu beleven is de omslag van de eenvoudige naar een *reflexieve* modernisering: de principes van de moderniteit worden op het moderniseringsproces zelf toegepast. Dit is de diepere zin van het om zich heen grijpend gevoel van verwarring, van het besef dat mensen op zich zelf terug geworpen worden en zelf verantwoordelijkheid moeten opnemen voor de zingeving van hun leven. Dit schept kansen maar veroorzaakt ook moeilijkheden. Toenemende individualisering en grote groepen mensen die in de marge worden gezet.

Herwaardering van het informele

Dit kort ommetje in de wereld van de hedendaagse filosofie en wetenschapskritiek maakt duidelijk dat de roep naar participatie en integratie niet zo maar toevallig is. Ook de overheid probeert om te gaan met deze „postmoderne conditie”. Participatie wordt doel van sociaal beleid. Waar het vroeger ging om de verdeling van de welvaart ligt nu de nadruk op integratie (als vorm van sociale controle), op het verwerven van competenties tot participatie en op het tegengaan van marginalisering van mensen. Participatie vormt ook de leidraad voor de veranderingen die het culturele en welzijnswerk beroeren (de evolutie van de samenlevingsopbouw is daar een voorbeeld van in Vlaanderen).

De trend tot verzakelijking, de roep om effectiviteit, het product- en marktdenken moet gezien worden als een poging om de culturele en welzijnspraktijk te ontdoen van de balast van het verleden en als een poging om te streven naar maximale participatie-bevordering. Alleen werd dit methodisch nogal eenzijdig ingekleurd. De jaren negentig bieden opnieuw een bredere en positievere kijk op hoe mensen tot participatie zijn te activeren. Het boekje *informeel leren* is daar een illustratie van. Het pleidooi dat in dit boek gehouden wordt voor informeel leren betekent niet dat de auteurs zich afzetten tegen resultaatgericht projectmatig werk.

Ze weigeren een tegenstelling te zien tussen resultaatgericht werk en aandacht voor (informele) leerprocessen. Ze gaan er wel van uit dat zichtbare inspanningen (via projectresultaten) slechts het topje van de ijsberg zijn als het er op aan komt bijdragen te leveren aan doelstellingen als participatie en integratie. Meer zelfs, als alle aandacht alleen daar naar uitgaat en als men verwaarloost methodisch om te gaan met informele momenten die dieper liggende leerprocessen op gang brengen, dan schieten inspanningen om participatie en integratie te bevorderen hun doel voorbij. (ast)

Van der Veen H. van Netten, *Informeel leren. Een bijdrage aan de methodiek van vorming in sociaal-cultureel werk*. Utrecht, Nizw, 1996, 90 pp.

Inhoud

Editoriaal	p. 3
Vijf jaar Nederlandstalige socio-professionele inschakelingsacties: het rapport.	p. 5
Het parcours van ratten en muizen	p. 9
Het buurtwerk vroeger en nu, een algemeen overzicht	p. 12
Buurtwerk in Brussel	p. 16
Een regeling voor buurtwerk / geïntegreerde buurtwerking. Vooralsnog geen boter bij de vis	p. 22
Van buurtwerk, basisschakels, opbouwwerk en geïntegreerde basiswerkingen / buurtwerkingen.	p. 24
Leren participeren of de onderschatte mogelijkheden van buurtwerk.	p. 27
Inhoudsopgave & Colofon	p. 31

Colofon

Opbouwwerk Brussel wordt uitgegeven door het Regionaal Instituut voor de Samenlevingsopbouw te Brussel, Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel, Tel.: (02) 203 34 24, Fax.: (02) 203 50 64

© ® 1998 RISOBRUSSEL - Nr 63 Jaargang 14

Artikels:

André De Bisschop
Michel Demol
Johan De Clus
Alain Storme
David Van Vooren

Foto's:

Brusselse Buurtwerken
Michel Demol

Vormgeving & lay-out:

Michel Demol

Tekstverwerking:

Kristel Van der Borght

Eindredactie:

Alain Storme

Drukkerij: ACCO

met medewerking van het
Brusselse Hoofdstedelijk Gewest
Vlaamse Gemeenschapscommissie

met de steun van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest

gesubsidieerd door de
Vlaamse Gemeenschap

